

Quisling – og så?

For ordens skyld: To dager før 9. april 1940 fylte jeg 12 år. Min politiske utdanning begynte måneden etter da Farmand, hvor far var redaktør, ble forbudt «für immer» av Reichskommissar Terboven. Den fortsatte et år senere da far ble arrestert av Gestapo.

Det var intet traumatisk i dette; sånn var livet dengang. Mitt var dessuten enklere enn mange andres; hjemmefra var jeg anti-nazist og erke-jøssing. Vidkun Quisling var fin å ha; han var mannen å hate, symbolet på nazismens dævelskap og vår nasjonale fornedrelse. Forræderen.

I 1944 fikk jeg en anelse om at ikke alt var fullt så enkelt. På skolen vendte vi ryggen til de få NS-gutter og piker som var. Men da dro et par av dem til østfronten og en av dem falt der 17 år gammel. Forvirrede som deres beveggrunner forekom meg å være, visste jeg at landsforræderi ikke var en av dem.

I september 1945 bragte avisene referatene av Vidkun Quislings forsvarstale for lagmannsretten. Som andre leste jeg den, nysgjerrig etter å få innblikk i monstrets sinn. For min del fant jeg ikke monstret, og heller ikke det svinet aktoratet ville han skulle være. Jeg så en livsfjern einstøing som hadde stilt seg i veien for historiens lokomotiv i den naive, muligens stormannsgale tro at han kunne styre det. – Farlig det der, tenkte jeg, han ble jo også overkjørt som medansvarlig. Men var han dermed landsforræder – i så fall, hva var landsforræderi?

10 år senere kom en mann opp på mitt kontor. Det var noe jeg hadde skrevet, et slags råd til de landssvikdømte: – Hold opp å syte, de hadde rett i at det var et elendig rettsoppgjør, det var et politisk

oppgjør. Men sammenlignet med nazistenes justis var det anstendig; det fikk NS-folkene slå seg til ro med.

– Javel, sa han som kom opp, han hadde vært offiser før krigen. Bitter på Nygaardsvold-regjeringens forsvarspolitik var han gått ut og kjempet mot tyskerne våren 1940. Men sommeren 1940 gikk han med Quisling, fikk en politisk ubetydelig stilling i staten, og landssvikdom etter krigen (relativt mild, det tok år før hans sak kom opp og dommene ble drastisk mildere etter hvert).

– Men, fortsatte han, – De må forstå én ting; det er ikke straffeutmålingen jeg og mange klager på. Det er selve loven, Landssvikanordningen. Imorgen den dag aksepterer jeg gladelig dom for høyforræderi, for det er sant Quisling tok makten og jeg fulgte ham. Heng oss for det. Men jeg ville Norge vel og handlet derefter. Det er en dom for *landssvik* jeg ikke kan leve med – jeg som har elsket Norge hele mitt liv.

Om alt dette kan mye sies. Men i anledning av hundreårsdagen for Quislings fødsel 18. juli i år har A/S Historisk Forlag utgitt forsvarstalen fra 1945, for at alle som ønsker skal «finne ut hva Quisling *virkelig* stod for». I det, er jeg redd, vil forlaget bli skuffet; dertil var han for mye av en tåkefyrste. Men boken skal likefullt anbefales, for mange som leser den vil finne ut at fenomenet Quisling er mer komplisert enn de trodde. Og det kan være nyttig.

Å forstå er å tilgi, sier franskmannen. Jeg vet ikke om jeg er enig helt ut, men forståelse er iallfall begynnelsen til stor-sinn, og det var det lite av under rettsoppgjøret. Like lite som det var i de media som 18. juli i år svermet som gresshopper rundt Quislings grav på Gjerpen kirkegård.